

12.5.2005

3315/4/04

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Kristian Holman

PAKKOKEINON EDELLYTYKSET

1

KANTELU

Arvostelitte kirjeessänne Alavuden kihlakunnan poliisiviranomaisten menettelyä esitutkintaa ja pakkokeinojen käyttöä koskevassa asiassa.

Piditte poliisin menettelyä niin Teihin kohdistuneen rikosepäilyn kuin sitä seuranneen kiinniottone suhteen perusteettomana ja kohtuuttomana.

Kerroitte myös, ettei Teidän annettu olla yhteydessä omaisiinne vapaudenmenetyksenne aikana eikä kuljettamaanne henkilöautoon kohdistetusta kotietsinnästä ilmoitettu äidillenne, joka oli auton omistaja.

- - -

3

RATKAISU JA PERUSTELUT

3.1

Esitutkintakynnyksen ylittyminen

Kerroitte kirjoituksessanne poliisiin Teihin kohdistamien toimenpiteiden perustuneen Teistä tehtyyn perättömään ilmoitukseen. Mielestänne poliisi on kohdistanut rikosepäilyn Teihin liian "kevein perustein" ainoastaan vihjetiedon perusteella. Kantelukirjoituksessanne sekä vastineessanne peräsitte tämän vihjetiedon antajan henkilöllisyyttä.

Ylikonstaapeli B:ltä saadun selvityksen mukaan työpaikkanne X Oy:n vartija oli soittanut 7.10.2004 klo 19.00 aikaan Alavuden poliisilaitokselle ilmoittaen, että tehtaalta oli kadonnut omaisuutta ja että Teitä epäiltiin asiassa tekijäksi. Työnantajanne taholta tullut Teitä koskeva rikosepäily on selvityksen mukaan perustunut siihen, että vartija oli ilmoitushetkellä nähnyt käytössänne olleen henkilöauton hattuhylyllä rullamittoja, jotka olivat vastaavia malleja, joita tehtaalla käytettiin.

Komisario C:ltä saadun selvityksen mukaan ylikonstaapeli B oli erikseen soittanut tehtaan tuotantopäällikölle sekä työnjohtajalle, jotka olivat vahvistaneet vartijan antaman kertomuksen sekä kertoneet anastetun omaisuuden arvoksi yli 3 000 euroa. Lisäksi tuolloin kävi ilmi, että epäillyt varkaudet olivat tapahtuneet

työsuhteenne alkamisen jälkeen. Muuta näyttöä Teihin kohdistuneen epäilyn tueksi työnantajallanne ei ollut esitettäväksi.

Komisario C:ltä saadun selvityksen perusteella poliisilla on ollut entuudestaan Teitä koskeva vihjetieto, joka koski aiempaa työsuhdetanne toisen työntekijän palveluksessa sekä siellä Teihin kohdistettua rikosepäilyä, joka ilmeisestikään ei ollut johtanut poliisin esitutkintaan. C:llä oli myös tiedossaan Teihin kohdistunut rikosepäily huumausainerikoksesta vuonna 2004.

Esitutkintalain 2 §:n mukaan poliisin tai muun esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muutoin on syytä epäillä, että rikos on tehty.

Syytä epäillä -kynnystä on lain esitöissä (HE 14/1985 s. 16) kuvattu siten, että rikosta on syytä epäillä, kun asioita huolellisesti harkitseva ihminen havaintojensa perusteella päätyy tällaiseen tulokseen. Lain käyttämä sanamuoto jättää esitutkinnan toimittamisesta päättävälle viranomaiselle jossain määrin harkintavaltaa. Tämä johtuu paitsi käsitteen avoimuudesta ja tulkinnallisesta väljyydestä, myös siitä, että tapauksia koskevaa näyttöä (epäilyn perustaa) ei ole mahdollista arvioida ja määrittää täsmällisesti esimerkiksi matemaattisesti. Kuten lainkohta edellyttää, epäilyllä pitää olla syynsä, mikä viittaa siihen, että epäilyn tueksi on olemassa jotakin konkreettista. Pelkkä ylimalkainen epäily ei voi olla esitutkinnan aloittamisen perusteena.

Tässä tapauksessa poliisin tietoon on saatettu asianomistajataholta epäily syyllistymisestä varkausrikokseen. Esitettyä epäilyä ovat tukeneet ajoneuvossanne havaittu asianomistajan omaisuus sekä kolmen eri henkilön yhdenmukaisesti esittämä epäily syyllistymisestä varkausrikokseen.

Siltä osin kun komisario C selvityksessään maininnut Teitä koskevasta aiemmasta vihjetiedosta sekä menneisyydestänne esitutkinnan aloittamiskynnykseen vaikuttavina tekijöinä, katson aiheelliseksi todeta aiempiin samankaltaisissa, vihjetiedon hyväksikäyttöä koskevissa kanteluasioissa esittämiini kannanottoihin perustuen yleisesti seuraavaa.

Vihjetietojen luotettavuutta arvioitaessa on tärkeää selvittää, kuinka uskottavia ja konkreetteja tiedot ovat. On esimerkiksi tärkeää tietää, onko kysymys vain jonkun lausumista käsityksistä vai konkreetteista havainnoista. Pelkkä väite siitä, että joku on mukana jossain rikollisessa toiminnassa, ei mielestäni ole riittävä. Sen sijaan tieto siitä, että asianomaisen on nähty osallistuvan rikoksen valmisteluun tai tekevän joitakin toimia, joista voidaan päätellä olevan syytä epäillä rikosta, on vihjetietonakin hyväksyttävä poliisin tekemien johtopäätösten pohjaksi. Viime kädessä kysymys on kussakin yksittäistapauksessa tehtävästä kokonaisarviointista. Totean myös, että aikaisempaa rikollisuutta ei tule esitutkintalain 7 §:stä ilmenevän syyttömyysolettaman vastaisesti pitää sellaisenaan perusteena epäillä henkilön uudelleen syyllistyvän rikokseen, vaan epäilylle on aina oltava myös riittävät tapauskohtaiset syyt.

Tässä tapauksessa poliisilla on ollut tiedossaan useita, sinänsä näyttöarvoltaan melko vähäisiä, epäilyänne tukevia seikkoja, joista konkreettisin on ollut työnantajallenne kuuluvan omaisuuden havaitseminen autossanne. Tilannetta kokonaisuutena arvioidessani katson, että poliisi ei ole ylittänyt sille kuuluvaa harkintavaltaa, kun se on katsonut esitutkintalain edellyttämän syytä epäillä - kynnnyksen ylittyneen. Näin ollen en katso poliisin menetelleen asiassanne tältä osin lain vastaisesti.

Mitä tulee vihjetietojen antajan henkilöllisyyttä koskevaan tiedusteluunne, Teidän tulee suunnata tätä asiaa koskeva kysymyksenne poliisille.

3.2

Kiinnioton edellytykset

Asian johdosta laaditusta esitutkinta-aineistosta (- - -) käy ilmi, että rikosperusteinen kiinniottonne oli kestänyt 7.10.2004 klo 23.07.–8.10.2004 klo 13.10 välisen ajan. Tänä aikana Teidät oli kuulusteltu ja toimitettu kotietsinnät asunnossanne ja käytössänne olleessa autossa.

Pakkokeinolain 1 luvun 2 §:n mukaan poliisimies saa ottaa kiinni rikoksesta epäillyn, joka on määrätty pidätettäväksi tai vangittavaksi. *Jos pidättämiseen on edellytykset*, poliisimies saa ottaa rikoksesta epäillyn kiinni ilman pidättämismääräystäkin, jos pidättämisen toimeenpano voi muuten vaarantua. Poliisimiehen on ilmoitettava kiinniottamisesta viipymättä pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle. Tämän on 24 tunnin kuluessa kiinniottamisesta päätettävä, onko kiinni otettu päästettävä vapaaksi vai pidätettävä.

Pidättämisen edellytyksistä säädetään pakkokeinolain 1 luvun 3 §:ssä.

Rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pidättää:

- 1) jos rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta;
- 2) jos rikoksesta on säädetty lievempi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta siitä säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä, että hän:
  - a) lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa;
  - b) vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa; taikka
  - c) jatkaa rikollista toimintaa;
- 3) jos hän on tuntematon ja kieltäytyy ilmoittamasta nimeään tai osoitettaan taikka antaa siitä ilmeisesti virheellisen tiedon; taikka
- 4) jos hänellä ei ole vakinaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa.

Kun jotakuta on syytä epäillä rikoksesta, hänet saadaan pidättää, vaikka epäillyn ei ole todennäköisiä syitä, jos pidättämiseen muutoin on 1 momentissa säädetty edellytykset ja epäillyn säilöön ottaminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen

vuoksi erittäin tärkeää. Ketään ei saa pidättää, jos se asian laadun taikka rikoksesta epäillyn iän tai muiden henkilökohtaisten olojen vuoksi olisi kohtuutonta.

Kiinniotettua koskee myös esitutkintalain 21 §, jonka mukaan ketään ei saa pitää esitutkinnassa kauempaa kuin on välttämätöntä. Rikoksesta epäillyn osalta enimmäisaika on 12 tuntia ja, milloin pidättämiseen on pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n mukaan edellytykset, enintään 24 tuntia. Asiakirjaselvityksen mukaan Teitä ei ollut pidätetty eikä vangittu asian johdosta.

Kiinniottonne rikosperusteena on ollut se, että Teidän on todennäköisin syin epäilty syyllistyneen varkauteen. Varkaudesta voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi kuudeksi kuukaudeksi, joten varkaus voi sinänsä olla kiinniottamiseen oikeuttava rikos.

Pidättämisen edellytyksiin kuuluvat "epäilykynnykset" (tässä tapauksessa todennäköinen epäily rikoksesta) jättävät pakkokeinosta päättävälle virkamiehelle jossain määrin harkintavaltaa. Ei ole yleisellä tasolla mahdollista määritellä, minkälaista näyttöä asiasta on oltava, jotta lainmukaiset edellytykset täytyisivät. Selvää kuitenkin on, että epäilyn pitää perustua konkreettisiin seikkoihin. On myös huomattava, että pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n 1 momentti asettaa pidättämiselle korkeammat näyttövaatimukset kuin mitä esimerkiksi esitutkintalain 2 § asettaa esitutinnan aloittamiselle (syytä epäillä).

Pidättämisen edellytyksiä arvioitaessa on lisäksi otettava huomioon pakkokeinolaissa säädetyt kohtuus - ja suhteellisuusperiaatteet. Pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n 3 momentin mukaan ketään ei saa pidättää, jos se asian laadun taikka rikoksesta epäillyn iän tai muiden henkilökohtaisten olojen vuoksi olisi kohtuutonta. Pakkokeinolain 7 luvun 1a §:n mukaan pakkokeinolaissa tarkoitettuja pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaus ja muut asiaan vaikuttavat seikat (suhteellisuusperiaate).

Sen arvioimiseksi, oliko olemassa todennäköisiä syitä syyllistymisestäänne ilmoitettuun varkausrikokseen, on otettava huomioon poliisilla kiinniottamisestanne päätettäessä olleet tiedot. Niin kuin olen jo edellä esitutinnan aloittamisen perusteita arvioidessani todennut, poliisilla on kiinniottamisenne aikaan ollut suhteellisen vähän konkreetteja tietoja mahdollisesta syyllisyydestänne epäiltyyn rikokseen. Tehtaalta tuossa vaiheessa saatujen tietojen mukaan esineiden katoamisia oli ilmennyt tulonne jälkeen, minkä lisäksi työnantajanne omaisuutta oli nähty autossanne. Tutkintailmoituksen mukaan eräät työnantajanne edustajat olivat lisäksi arvioineet, että "noin kuukauden työsuhteessa ollut (kantelija A) saattaa olla anastuksen takana". Tutkintailmoituksesta ei ilmene, millaisiin konkreettisiin tietoihin kyseiset arviot perustuivat. Ylikonstaapeli B:n selvityksen mukaan A:ta epäiltiin, vaikka "mitään varsinaista näyttöä heillä ei olisi asiasta". Komisario C:n mukaan hänen

arvioonsa olivat lisäksi vaikuttaneet eräät aikaisemmat Teihin kohdistuneet rikosepäilyt.

Esitetyt rikosepäilyt perusteet sisältävät varsin vähän konkreettisia tosiasioita. Epäilyt ovat pääasiassa perustuneet hyvin vähäisistä tiedoista tehtyihin johtopäätöksiin. Tapaus on mielestäni hyvä esimerkki siitä, kuinka ohuista vihjetiedoista ja poikkeukselliseksi koetuista tapahtumista tehdään helposti pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Vaikka poliisi joutuukin ymmärrettävästi tutkintaansa suunnatessaan toimimaan melko vähäisienkin tietojen pohjalta, tulisi kuitenkin pakkokeinojen käytössä kynnys pitää lain edellyttämällä tavalla riittävän korkealla.

Kiinniottaminen on vapautteen kohdistuva pakkokeino, mikä korostaa huolellisuutta sen käyttökynnystä arvioitaessa. Kiinniottaminen ja sitä seuraava kotietsintä ovat epäilemättä tehokkaita tutkintakeinoja tämän tyyppistä rikosta tutkittaessa, mutta tämä tosiasia ei kuitenkaan saa alentaa kiinniottamiskynnystä. Poliisin kiinniottamiskynnyksen ylittymiselle tässä tapauksessa esittämät perusteet ovat mielestäni kritiikille alttiit. Kun poliisilla kuitenkin on suhteellisen laaja harkintavalta pakkokeinojen käytön edellytyksiä arvioidessaan, pidän riittävänä, että kiinnitän vastaisen varalle Alavuden poliisilaitoksen huomiota edellä kiinniottamisen yleisistä perusteista lausumaani.

Olen edellä arvioinut kiinniottamisen yleisten edellytysten täyttymistä. Tässä tapauksessa kiinniottaminen on lisäksi edellyttänyt jonkin niin sanotun erityisen edellytyksen täyttymistä. Myös tältä osin asia antaa aiheen esittää eräitä näkökohtia.

Esitutkinta-aineistosta ilmenee näet edelleen, että vapaudenmenetyksenne ns. erityisiksi edellytyksiksi on kirjattu "lähtee pakoontaiikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa" sekä "jatkaa rikollista toimintaa".

Saadun selvityksen perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että erityisenä edellytyksenä kiinniotolle olisi tosiasiallisesti kiinniottopöytäkirjaan kirjatus ns. paonvaaran sijasta pikemminkin soveltunut pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n 1 momentin 2 kohdan b) -alakohta "vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa". Tämän lainkohdan tilanteeseen soveltuvuuden puolesta puhuvat pakkokeinolain 1 luvun 7 §:n 2 momentin nojalla tapahtunut yhteydenpitoa koskenut rajoitus omaiselle ilmoittamisen suhteen sekä kotietsintöjen ajoittamiset kiinnioton aikana tapahtuviksi.

Kun saadun selvityksen mukaan kiinniotollenne sinänsä on ollut olemassa pakkokeinolain mukaiset erityiset edellytykset, pidän riittävänä toimenpiteenani tältä osin kiinnittää poliisin huomiota huolellisuuteen kiinniottamisen edellytysten kirjaamisessa.

Sukulaisille ilmoittamisen kieltäminen

Pakkokeinolain 1 luvun 7 §:n 2 momentin mukaan pidättämisestä on viipymättä ilmoitettava pidätetyn osoituksen mukaan hänen omaiselleen tai muulle läheiselleen. Jos siitä on eri tyistä haittaa rikoksen selvittämiseksi, ilmoittamista voidaan lykätä enintään siihen saakka, kun tuomioistuin ottaa pidätettyä koskevan vangitsemisvaatimuksen käsiteltäväksi.

Pakkokeinolaki ei velvoita tekemään em. ilmoitusta henkilön kiinniottamisesta, vaikka sinänsä sisäasiainministeriön antaman pidätettyjen kohtelua koskevan määräyksen (SM-2003-03683/Tu-41) mukaan pidätettyjen kohtelua koskevia määräyksiä on vastaavasti sovellettava myös rikoksen tai muun laillisen perusteen johdosta kiinniotettujen kohteluun. Määräyksen mukaan pidättämisestä on viipymättä ilmoitettava pidätetyn ilmoittamalle omaiselle tai muulle läheiselle henkilölle. Jos ilmoituksen tekemisestä on rikoksen selvittämiseksi erityistä haittaa, ilmoituksen tekemistä voidaan lykätä enintään siihen saakka, kun tuomioistuin ottaa pidätetyn vangitsemisasiain käsiteltäväkseen.

Käsitykseni mukaan edellä mainittujen oikeusnormien perusteella lähtökohtana on pidettävä, että (myös) kiinniotetulle tulisi varata mahdollisuus ilmoittaa kiinniotostaan ilmoittamalleen omaiselle tai muulle läheiselle. Tässä tapauksessa kuitenkin rikoksen selvittämiseen liittyvät syyt erityisesti pakkokeinon tarkoituksen näkökulmasta ovat puoltaneet ilmoituksen tekemisen lykkäämistä.

Edellä todetun perusteella katson, ettei kiinniottamista ilmoittamista koskevassa asiassa ole menetelty lainvastaisesti tai muutoinkaan laillisuusvalvojan toimenpiteitä edellyttävällä tavalla.

3.4

Autoon kohdistuneesta kotietsinnästä ilmoittaminen

Kerroitte, ettei käytössänne olleeseen henkilöautoon suoritetusta kotietsinnästä ilmoitettu äidillenne, joka oli auton omistaja.

Pakkokeinolain 5 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan, jos on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, tai jos selvitettävänä ovat yhteisösakon tuomitsemiseen liittyvät seikat, saadaan rakennuksessa, huoneessa taikka suljetussa säilytyspaikassa tai suljetussa kulkuneuvossa, joka on sen hallinnassa, jota on syytä epäillä rikoksesta, toimittaa kotietsintä takavari koitavan tai väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon pantavan esineen tai omaisuuden löytämiseksi taikka muutoin sellaisen seikan tutkimiseksi, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä.

Ylikonstaapeli D:ltä saadun selvityksen mukaan poliisilla on ollut käsitys, että kotietsinnän kohteena ollut henkilöauto oli Teidän pääasiallisessa käytössänne. Näin ollen äidillenne ilmoittamista hänen omistamaansa ajoneuvoon

kohdistetusta pakkokeinosta ei ollut katsottu aiheelliseksi. Pakkokeinolaissa mainitaan epäillyn hallinnassa oleviin kohteisiin kohdistuvista kotietsinnöistä, joten sillä kenen omistuksessa pakkokeinon kohde – tässä tapauksessa henkilöauto – on, ei ole merkitystä kotietsinnän suorittamisen edellytyksiä arvioitaessa. Myös kotietsinnästä ilmoittaminen on näkemykseni mukaan vahvasti sidoksissa toimenpiteen kohteen hallintaan, koska toimenpiteellä ensisijaisesti ja välittömästi puututaan haltijan oikeushyvään.

Saadun selvityksen perusteella minulla ei ole ilmennyt aihetta epäillä lainvastaista menettelyä kotietsinnän toteuttamista koskevassa menettelyssä.

3.5

Esitutinnan lopputuloksen merkitys asian arvioinnissa

Saadusta asiakirjaselvityksestä käy ilmi, että poliisi on päättänyt Teitä koskevan asian esitutinnan 28.11.2004 saattamalla asian syyttäjän harkittavaksi. Esitutkinta-aineistoon sisältyy asianomistajan asemassa olleen X Oy:n tuotantojohtajan 23.11.2004 päiväämä kirjallinen ilmoitus siitä, ettei työkalujen katoamista koskevassa asiassa tosiasiallisesti ollut pyydetty poliisin apua asian selvittämiseksi ja ettei X Oy:llä ollut mitään vaatimuksia asiassa.

Lapuan kihlakunnan johtava kihlakunnansyyttäjä - - - on tehnyt 3.1.2005 asiassa päätöksen syyttämättä jättämisestä, koska epäiltyä rikosta ei ollut tapahtunut. Päätöksensä perusteluissa hän on nojannut asianomistajan ilmoitukseen asiassa tapahtuneesta väärinkäsityksestä.

Totean tältä osin, että syyttäjän tekemän syyteharkinnan lopputulos ei sinänsä osoita, että poliisi olisi menetellyt väärin esitutinnan aloittaessaan. Lisäksi on huomattava, että poliisi on tehnyt esitutkinnassa suoritettavia toimenpiteitä koskevat päätöksensä niiden tietojen perusteella, mitä sillä päätöksentekohetkellä on ollut käytettävissään.

3.6

Muut vaatimuksenne

Kerroitte erityisesti vastineessanne, että määräaikaista työsopimustanne X Oy:ssä ei enää jatkettu määräajan päätyttyä. Epäilitte työsuhteenne katkeamisen johtuneen Teitä koskevasta esitutkinnasta.

Ylikonstaapeli B kertoo selvityksessään keskustelleensa työnantajanne kanssa ja kertoneensa tälle, ettei syyllistymisestänne epäiltyyn rikokseen ollut saatu näyttöä.

Kun oikeusasiamiehen toimivalta rajoittuu ainoastaan virkamiesten ja viranomaisien menettelyn lainmukaisuuden tutkimiseen, en voi enemmälti ottaa kantaa työsuhteenne päättämiseen johtaneisiin syihin. Oman valvontavaltani puitteissa katson poliisin kuitenkin menetelleen asianmukaisesti ilmoittaessaan Teitä koskevan asian lopputuloksesta esitutkinnassa asianomistajan asemassa olleelle työnantajallenne.

4

TOIMENPITEET

Kirjoituksenne ei anna aihetta muihin toimenpiteisiin kuin että kiinnitän Alavuden kihlakunnan poliisilaitoksen huomiota edellä 3.2 kohdassa kiinnioton edellytyksistä ja niiden kirjaamisesta toteamaani. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestä ni Alavuden kihlakunnan poliisipäällikölle.

Lähetän päätöksen tiedoksi myös Länsi-Suomen lääninhallituksen poliisiosastolle.